

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ**

Запропоновано напрями державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції шляхом виявлення можливих джерел фінансування й застосування економічних важелів та інструментів впливу з метою визначення стимулів щодо зацікавленості підприємницьких структур у виробництві органічної сільгосппродукції.

Постановка проблеми

Безпека навколишнього природного середовища у сфері сільськогосподарського виробництва пов'язана із збалансованим розвитком соціальних та еколого-економічних відносин. Наразі постає проблема узгодження інтересів щодо підвищення суспільного добробуту, економічної ефективності господарювання та техногенної безпеки природокористування, яке можливе за умови забезпечення використання у сільгоспвиробництві економічно вигідних та найбільш екологічно безпечних технологій. Це змушує сільськогосподарських товаровиробників і підприємства харчової промисловості шукати фінансової підтримки для вдосконалення технологій виробництва продукції з метою поліпшення її якості. Іншими словами, виникла необхідність забезпечення безпеки та якості продовольчих товарів протягом всього їх життєвого циклу (виробництва, зберігання, транспортування, споживання, а також утилізації пакувальних матеріалів).

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Нині актуальність даного питання підтверджується значною кількістю наукових праць та досліджень у сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Багато вчених зосереджують свою увагу на питаннях розвитку українського ринку органічної продукції, зокрема В. І. Артиш [2], Н. В. Зіновчук [5], Т. О. Зінчук [6], М. І. Кобець [7] тощо. Істотну увагу приділяють і технологічним питанням щодо впровадження органічного виробництва, зокрема С. С. Антонєць [9], А. С. Антонєць [1], Є. В. Милованов [8], М. К. Шикіла [9], В. О. Шлапак [11] та ін. Поряд з тим, недостатньо висвітлені проблеми щодо надання державної підтримки даному сектору господарювання, адже без цього ведення органічного виробництва практично неможливе. Тому, необхідно розглянути питання щодо удосконалення системи державної підтримки розвитку виробництва органічної сільськогосподарської

© В. А. Чудовська

* Науковий керівник – д.е.н., професор Н. В. Зіновчук

продукції шляхом створення системи державного стимулювання, регулювання та контролю. Ціллю статті є обґрунтування напрямів державної підтримки розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження виступає процес надання державної підтримки виробництва органічної сільгосппродукції в Україні та світі. У процесі дослідження використовувалися методи: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формування висновків); статистико-економічний (дослідження сучасного стану й аналіз тенденцій розвитку виробництва органічної сільгосппродукції); порівняльний і графічний (порівняльний аналіз ефективності виробництва сільськогосподарської продукції на органічних та традиційних засадах) тощо.

Результати досліджень

Стратегічними цілями державної політики в галузях екології й економіки є забезпечення екологічної безпеки країни і сталого розвитку економіки без завдання шкоди довкіллю та за умови підвищення якості життя, поліпшення здоров'я населення й демографічної ситуації в країні, чому сприятиме створення міцної системи формування та розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції. Для цього необхідний системний підхід, підтримуваний всіма виробниками і постачальниками, місцевими й центральними органами влади та законодавчими органами. Щоб зацікавити підприємців до переходу на засади органічного виробництва, необхідно виявити і вказати джерела їх фінансування та можливі вигоди, які отримає виробник.

У зв'язку з незавершеністю економічних перетворень у країні, потрібно виробити комплекс заходів, які сприятимуть збалансованості попиту й пропозиції органічної сільськогосподарської продукції на вітчизняному продовольчому ринку, зокрема:

- економічне стимулювання підприємств у виробництві органічної сільськогосподарської продукції за допомогою проведення відповідної податкової, митної, цінової, кредитної політики;

- встановлення податкових пільг для підприємств, що виробляють органічну сільськогосподарську продукцію та інвестують з власного бюджету впровадження нових інноваційних технологій, які сприяють випуску органічної продукції;

- встановлення державного замовлення на виробництво органічної сільськогосподарської продукції;

- створення умов для фінансування технічного переоснащення виробництва, у т.ч. за рахунок зменшення оподаткованої бази підприємств на величину власних коштів, направлених ними на технічне переоснащення;

– економічне регулювання імпорту органічних продуктів харчування та експорту сільськогосподарської сировини.

У зв'язку з вищезазначеним, необхідно стимулювати інвестиційну діяльність, забезпечивши зростання прямих інвестицій в основний капітал підприємств за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, а також державне страхування приватних, іноземних інвестицій у харчову та переробну промисловість. При імпорті обладнання, запасних частин і передових технологій, які не виробляються на території України, необхідно звільнити харчові та переробні підприємства від митних зборів.

Дані пропозиції дозволять державним органам цілеспрямовано впливати на розвиток науково-технічного потенціалу харчової та переробної промисловостей, підтягувати відстаючі ланки, активніше залучати капітал комерційних структур для вирішення завдань забезпечення країни власною органічною продукцією і скоротити імпорт зарубіжних аналогів, тим самим забезпечуючи продовольчу безпеку країни.

Види економічного стимулювання раціонального природокористування й охорони навколишнього природного середовища передбачені Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», введеним у дію 25 червня 1991 року [3]. Стимулювання передбачено здійснювати шляхом установа податкових та інших пільг, введення підвищених норм амортизації основних виробничих природоохоронних фондів, застосування пільгового кредитування для реалізації заходів із забезпечення раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища.

З метою підвищення стимулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції і розширення обсягу її реалізації потрібне належне законодавче забезпечення, яке повинно регламентувати взаємини й відповідальність кожного, хто причетний до виробництва та реалізації органічної продукції. Соціально-економічний ефект від прийняття та реалізації такого закону може бути у зниженні захворюваності населення, скорочення смертності у зв'язку зі споживанням неякісних сільськогосподарських продуктів, збільшення очікуваної тривалості життя і збереженні здоров'я населення. Однак, аналіз існуючого законодавства в Україні свідчить про майже повну відсутність нормативно-правової бази з цього питання.

Тому, до прийняття закону, з огляду на тривалий період процедури прийняття та затвердження Верховною Радою і Президентом України, варто скористатися чинною законодавчою базою. У результаті аналізу встановлено, що для цього найбільш прийнятним є Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [4] з внесенням відповідних доповнень. Цей закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України

інноваційним шляхом. Визнання екологічних пріоритетів на рівні з економічними, на нашу думку, має бути в основі доповнень до цього закону.

Законодавчим шляхом повинні встановитися подальші заходи забезпечення ефективності виробництва органічної продукції (рис. 1). Реалізація запропонованих заходів з виявлення ефективності виробництва органічної продукції, а також безоплатне надання коштів державних і місцевих бюджетів призведе до підвищення зацікавленості підприємств у випуску такої продукції.

Рис. 1. Економічний механізм підвищення ефективності виробництва органічної сільськогосподарської продукції

Джерело: власні дослідження.

Головною особливістю органічного виробництва є збільшення витрат порівняно з традиційним. Підприємству, що виробляє органічну сільськогосподарську продукцію, необхідні додаткові кошти. Тому, в дослідженні нами виявлені всі можливі додаткові джерела фінансування, зокрема: власні кошти підприємства, екологічні фонди, кошти з бюджетів усіх рівнів, пільгові кредити банків, безоплатні гранти та інвестиції зарубіжних банків, спрямовані на здійснення проектів з виробництва органічної продукції.

Одним з головних джерел екологічного інвестування є екологічні фонди. Вони формуються за рахунок обов'язкових платежів, що стягуються з підприємств, установ, громадян, іноземних і фізичних осіб за користування

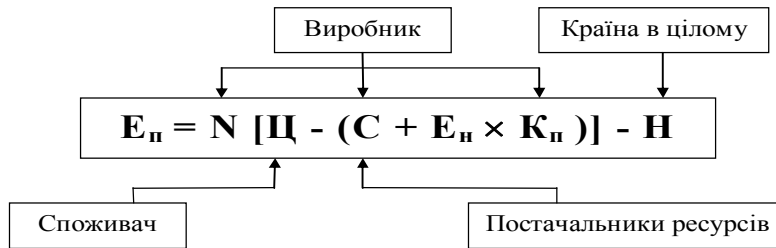
природними ресурсами, а також штрафів за забруднення довкілля (викиди в атмосферне повітря, скиди виробничих і господарсько-побутових стічних вод, розміщення відходів). На спеціальні рахунки позабюджетних державних екологічних фондів трьох рівнів повинно надходити 90 % всіх платежів (10 % йде у дохід державного бюджету для фінансування діяльності територіальних органів державного управління в галузі охорони довкілля). Встановлено такий порядок розподілу коштів екологічних фондів: 60 % – у місцевий (місто, район) бюджет, 30 % – в обласний бюджет, 10 % – у державний екологічний фонд, що має забезпечити узгодження інтересів суб'єктів усіх рівнів. Для того, щоб отримати кошти екологічного фонду, керівникові підприємства необхідно обґрунтувати значущість виробництва органічної продукції: соціальні і економічні вигоди, що випливають з виробництва та споживання даної продукції.

Використання коштів бюджетів усіх рівнів у якості додаткового джерела фінансування виробництва органічної сільськогосподарської продукції доступне тільки великим підприємствам, які визначають економічну політику регіонів [10, с. 36]. Фінансування органічних виробників може також здійснюватися банками, що спеціалізуються на вирішенні проблем охорони довкілля, раціонального і збалансованого природокористування шляхом надання пільгових кредитів. Фінансуванням екологічно безпечних виробництв, надаючи безоплатні гранти, також займаються Американське агентство з міжнародного розвитку (USAID), TACIS – орган Європейського союзу, Європейський інвестиційний банк, а також CIDA (Канада), GTZ (Німеччина) тощо.

Поряд з тим, для реалізації послідовної державної підтримки необхідне вдосконалення служби екологічного контролю. На відміну від уже діючих організацій, сучасний екологічний контроль повинен ґрунтуватися не на жорсткій структурі перевірок та стягненні великих штрафів, а на стимулюванні виробників органічної продукції і на комплексній охороні довкілля. Певно, що частина робіт має фінансуватися з державного бюджету, а частина – господарствами. Тим більше, як свідчить світова практика, – близько 50–60 % коштів, які виділяються на виробництво органічної продукції, надходить за рахунок коштів самих підприємств. Тому, на нашу думку, з державного бюджету необхідно виділити кошти на виконання контрольних функцій, а за екологічну допомогу (розробку рекомендації з експлуатації конкретних об'єктів природи, заходів з оздоровлення навколишнього середовища певного господарства, регіону тощо) – з доходів господарств. Проте, навіть визначивши джерела фінансування підприємств, які виробляють продукти харчування, з метою переходу їх на органічне виробництво, важливим і необхідним є виявлення стимулів, за допомогою яких виникає зацікавленість підприємницьких з структур у цьому переході.

Визначимо критерії, за допомогою яких можна стимулювати виробників до виготовлення органічної сільгосппродукції. Для цього розглянемо рис. 2, на

якому відображені учасники виробництва і споживання даного виду продукції і формула величини одержуваного підприємцем економічного прибутку за вирахуванням податків. Нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень характеризує, на відміну від бухгалтерського прибутку, ще й ефективність капітальних вкладень, що направляються на впровадження інновацій у виробництво.

Рис. 2. Розрахунок показника річного економічного прибутку виробників органічної сільськогосподарської продукції

Джерело: адаптовано автором за даними [2; 10].

- де E_n – річний економічний прибуток, одержуваний підприємством;
 N – річний обсяг виробництва продукції в натуральному вираженні;
 C – ціна реалізації одиниці продукції;
 C – собівартість одиниці продукції;
 E_n – нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень.
 K_n – питомі капітальні вкладення, що припадають на одиницю продукції;
 H – податкові платежі.

Для того, щоб визначити важелі та інструменти, за допомогою яких необхідно стимулювати виробництво органічної продукції, потрібно вказати соціальні та економічні вигоди для кожної ланки учасників виробництва і споживання. Як відомо, однією з цілей діяльності будь-якого підприємства є отримання максимального прибутку на вкладений капітал. На перший погляд, підприємці, що виробляють органічну сільгосппродукцію, несуть додаткові витрати: ростуть капітальні вкладення за рахунок впровадження новітніх технологій, дорогого устаткування; збільшуються витрати за рахунок використання органічних сировини і матеріалів, які відрізняються більш високою ціною тощо. Проте, існує параметр, компенсуючий зростання витрат – це, перш за все, ринкова ціна одиниці продукції (табл. 1).

Таблиця 1. Ціни на органічну продукцію в країнах ЄС та цінові надбавки за органічність сільськогосподарської продукції

Продукція	Ціна в країнах ЄС, євро за кг			Цінова надбавка за органічність продукції (%)		
	найменша	найвища	середня	найменша	найвища	середня
1	2	3	4	5	6	7
Борошно	1,00	2,14	1,49	29	203	100
Молоко ¹	0,94	2,20	1,57	6	58	18
Яйця ²	0,11	0,30	0,14	25	329	132

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
Свинина	1,9	5,00	2,46	45	132	62
Яловичина	-	-	-	17	109	49
Картопля	0,24	0,70	0,47	71	293	166
Яблука	2,41	3,65	3,03	37	283	160

Примітка: 1. Євро за літр. 2. Євро за штуку.

Джерело: систематизовано автором за даними [12].

Таким чином, товаровиробники органічної сільськогосподарської продукції досягають максимального економічного прибутку у випадку, коли зростання собівартості і капітальних вкладень будуть компенсуватися за рахунок збільшення ціни за одиницю даного товару та зниження податків (а в деяких випадках і звільнення від них). Разом з цим, зростання економічного прибутку може супроводжуватися збільшенням обсягу виробництва і продажу (за допомогою ефективної реклами, де обов'язково має бути посилення на екологічну безпеку продукції) у натуральному вираженні за рахунок зростаючого попиту на сільськогосподарську органічну продукцію. На рис. 3 відображено динаміку зміни рентабельності виробництва за органічного та традиційного видів господарювання, де спостерігається тенденція до зростання рівня рентабельності при виробництві органічної сільськогосподарської продукції, що свідчить про ефективність ведення такого виробництва.

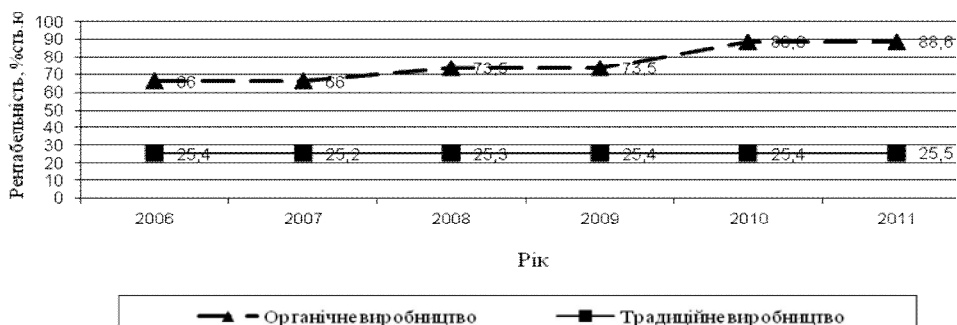

Рис. 3. Аналіз рентабельності органічного і традиційного виробництва
Джерело: розраховано автором за даними [1; 10; 12].

Необхідно також враховувати, що виробництво і споживання такої продукції призводить до досягнення не тільки економічного ефекту, а й соціального: зниження захворюваності населення, зростання тривалості життя, зниження рівня дитячої смертності тощо. Держава та підприємство виграють, з одного боку, за рахунок зменшення виплат з фондів соціального забезпечення, на зниженні витрат на утримання лікарень, поліклінік й інших лікувальних установ, а з іншого – на зростанні продуктивності та інтенсивності праці за рахунок зниження захворюваності, підвищення ділової активності, працездатності.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, органічне виробництво, будучи перспективною формою господарювання, безпосередньо залежить від способу і масштабу державної підтримки, яка передбачає формування законодавчої бази, бюджетних пріоритетів, здійснення низки регуляторних заходів та, відповідно, організацію регульованого ринку органічного продовольства, для чого повинні бути створені необхідні передумови: нормативне забезпечення, формування ринкових структур й відповідного господарського механізму, державне стимулювання виробників органічної сільгосппродукції. При цьому, ефективність державної підтримки може бути досягнута лише в разі реалізації перших двох позицій, розробки спеціальних державних і регіональних програм з цього питання.

Проте, враховуючи вище зазначене, стримуючим чинником розвитку виробництва органічної сільгосппродукції, що потребує подальших досліджень, все ще залишається відсутність нормативно-правової бази. Тому існує об'єктивна необхідність розробки цільових державних програм та законодавчого забезпечення щодо ведення органічного виробництва, спрямованого на ресурсозбереження і підвищення якості продукції й довкілля.

Література

---

1. *Антонець А. С.* Формування ринку екологічно безпечної продукції при органічному землеробстві / *А. С. Антонець, В. В. Писаренко, Т. В. Лук'яненко, Ю. Г. Писаренко* // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 75–79.
  2. *Артиш В. І.* Ринок української органічної продукції та перспективи його розвитку / *В. І. Артиш* // Посібник українського хлібороба. – 2008. – С. 113–115.
  3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264–XII від 25 червня 1991 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
  4. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715-VI від 8 вересня 2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
  5. *Зіновчук Н. В.* Екологічна політика в АПК: економічний аспект / *Н. В. Зіновчук* // – Львів: Львівський держ. аграр. ун-т, ННВК «АТБ». – 2007. – 394 с.
  6. *Зінчук Т. О.* Інвестиційна політика в АПК: цілі та пріоритети у пореформений період / *Т. О. Зінчук* // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2002. – Вип. 52. – С. 135–138.
  7. *Кобець М. І.* Необхідність екологізації сільськогосподарського виробництва / *М. І. Кобець* // Агроогляд. – 2003. – С. 34–36.
  8. *Милованов Є. В.* Органічне сільське господарство: перспективи для України / *Є. В. Милованов* // [посіб. українського хлібороба]. – 2009. – С. 257–260.
  9. *Шичула М. К.* Відтворення родючості ґрунтів в ґрунтозахисному землеробстві / *М. К. Шичула, С. С. Антонець*. – К.: Оранта, 1998. – 680 с.
  10. *Шкуратов О. І.* Організаційно-економічний механізм екологічної безпеки в аграрному секторі економіки / *О. І. Шкуратов, О. І. Ковалів* // Сталій розвиток економіки. – 2012. – № 2. – С. 34–37.
  11. *Шлапак В. О.* Про вирощування екологічно чистої овочевої продукції в Україні / *В. О. Шлапак* // Сучасні тенденції виробництва та маркетингу органічної продукції: наук.-практ. семінар: тези доп. – Львів, 2004. – С. 30–33.
  12. Organic Certification and Market Development in Ukraine. – October 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.swiss-cooperation.admin.ch/>
-
-